



Ka farsken?

Realisering av /r/ som sibilant foran /k/ i nordnorsk

Gjert Kristoffersen† og Randi Neteland

Artikkelen redegjør for bruken av [ʂ] som allofon av /r/ i *rk*-sekvenser i Nord-Norge med utgangspunkt i LIA-korpuset. Vi analyserer geografisk utbredelse for hele landsdelen og i de enkelte kommunene, samt hvor frekvent varianten er blant dem som bruker den. Resultatene viser at sibilantuttale er utbredt i hele landsdelen, og vi finner ingen klare isoglosser. Det er imidlertid store individuelle forskjeller i hvor ofte varianten blir brukt, også blant dem som har mange belegg på variabelen. Vi har ikke kunnet påvise sammenhenger med bakgrunnsvariabler som kjønn, sosial bakgrunn og alder, men metadataene i LIA er for sparsomme til at vi kan konkludere med at slike sammenhenger ikke finnes. Vi har imidlertid funnet to eksempler på at varianten kan være i mindre bruk i lokalsamfunn som relativt nylig har gjennomgått språkskifte fra kvensk eller samisk til norsk.

Stikkord: Nordnorsk, fonologi, *r*-fonologi, sibilanter, etnolekt

1 Innledning¹

I nordnorsk er realisering av /r/ som sibilant foran /k/ og /p/ et godt kjent og mye omtalt fenomen, men det fins ingen systematisk oversikt over hvor vanlig sibilantuttalen er, over dens geografiske utbredelse og dens ev. samvariasjon med sosiale bakgrunnsvariabler. Den nordnorske delen av LIA-korpuset består av transkriberte eldre lyd-båndopptak av 380 informanter fra 41 ulike steder i Nord-Norge, og bør dermed i utgangspunktet være godt egnet til å framskaffe en oversikt over fenomenet.²

I nordnorsk uttales /r/ normalt som en tapp [r] eller en frikativ/ap-proksimant [r̥] (Foldvik 1977, 111). At stemte sonoranter som /r/ blir assimilert til ustemt foran ustemte obstruenter, er vanlig. I vårt materiale veksler uttalen av /r/ foran /p/ og /k/ først og fremst mellom en ustemt, ikke-sibilantisk frikativ [ɹ̥] og en sibilant som er svært lik [ʁ̥] (Endresen 1988, 50).³ Målet med artikkelen er en auditiv analyse av forekomsten av sibilantuttale. En nærmere fonetisk analyse av de ikke-sibilantiske realisasjonene i denne omgivelsen ligger utenfor målet med artikkelen.

1.1 Tidligere forskning

Ifølge kildene som omtaler sibilantuttalen, fins den i Salten (Brekke 2000, 36, 63; Skånlund 1933, 68; se også Fiva 1996, 135 om Bodø), på Helgeland (Olssen 1958, 56), i Tromsø-området og Vesterålen

¹ Vi takker Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier ved UiB for økonomisk støtte til kontroll av belegg der forfatterne ikke var samstemte, og Guro Wågan for å ha utført denne kontrollen på en utmerket måte. Anders Nøklestad skylder vi takk for å ha formulert CPQ-søkestrengene vi har brukt for å identifisere beleggene i korpuset. Takk også til Pia Lane (UiO) og Carola Kleemann (UiT) for hjelp med kvensk og samisk fonotaks, og til Hilde Sollid for å ha hentet fram fra arkivet ved UiT og kopiert Hoel (1984) for oss. Vi takker også to fagfeller for nyttige råd og kommentarer.

² Uttalen fins også lenger sør i landet, f.eks. i Trøndelag, men analysen her begrenser seg til de tre nordligste fylkene.

³ Nordlendingene kan altså si [faʁken] eller [faʁken], og når det gjelder akkurat dette ordet, fins det henholdsvis 5 og 3 eksempler på disse variantene i LIA-materialet.

(Bull 1996, 177; Elstad 1979, 303; 1982a, 71) og i Finnmark (Hatlebrekke 1996, 220). Ut fra dette kan det se ut til at bruken av sibilantuttale er spredt utover hele landsdelen. Men det er også områder som ifølge kildene skal mangle sibilantuttale: Senja (Iversen 1913, 8), Harstad (Elstad 1979, 303; 1982b, 78) og Lofoten (Christiansen 1933; Elstad 1982a, 71). Disse befinner seg innimellom stedene med sibilantuttale. Det er altså ikke mulig å se noen isogloss eller et kjerneområde for uttalen på grunnlag av den tidligere forskningen.

Et tilsvarende fravær av mønster framgår av målføresynopsisen.⁴ Her finner vi ordene *skarp* og *mark* notert under paragraf 6. I de fleste tilfeller er det notert *r* eller ustemt *r*, men noen steder er det notert sibilantisk uttale. Tabell 1 viser frekvensen av transkribert sibilantuttale.

	<i>skarp</i>	<i>mark</i>
Finnmark	0 % (n=12)	18 % (n=11)
Troms	12 % (n=25)	11 % (n=27)
Nordland	25 % (n=64)	28 % (n=69)

Tabell 1: Forekomst av transkribert sibilantuttale i Målføresynopsisen (n = totalt antall steder der uttalen av *skarp/mark* er angitt)

Som en kan se, er det Nordland som er grundigst dokumentert, mens det er lite data fra de to nordligste fylkene, særlig fra Finnmark. Det er også i Nordland vi finner flest steder med notert sibilantuttale. Totalt er det 19 steder som har fått notert sibilantuttale i ordet *skarp*, og 24 steder som har fått notert sibilantuttale i ordet *mark*.⁵

⁴ Målføresynopsisen er en tabellarisk oversikt over fonologien og morfologien i norske kommuner, basert på *Storms Kortere Ordliste* (1884). Målføresynopsisen er oppbevart hos *Språksamlingane* og tilgjengelig på nett: <http://inger.uib.no/perl/search/search.cgi?appid=145&tabid=2165>.

⁵ Dette gjelder Hasvik (bare i *mark*), Gamvik (bare i *mark*), Balsfjord, Tromsøysund (bare i *skarp*), Dyrøy (bare i *mark*), Medby i Salangen, Værøy (bare i *mark*), Buksnes (bare i *mark*), Sortland, Guvåg i Bø, Steigen, Kjøpsvik i Tysfjord, Korsnes i Tysfjord, Vestbygd i Lødingen, Ballangen (bare i *mark*), Meløy (bare i *mark*), Bodin (bare i *skarp*), Fauske, Fauske, Saltdal (bare i *skarp*), Sørfold (bare i *skarp*), Kjerringøy (bare i *skarp*), Brønnøy, Ylvingen i Vega, Sandnessjøen (bare i *mark*), Lånan i Alstahaug, Herøy (bare i *mark*), Vefsn (bare i *mark*) og Grane.

I flere av oversiktsartiklene om nordnorsk fra 1980- og 90-tallet står det mer eller mindre direkte at sibilantuttale er stigmatisert – for eksempel gjengis det hermer etter folk som bruker sibilantuttale (Elstad 1979, 303; 1982b, 78). Toril Fivas beskrivelse av sibilantuttale i bodødialekten inneholder et eksempel:⁶

Et annet trekk ved dialekten er uttalen av skriftbildets r+p/k: ‘park’, ‘sterk’ og ‘harpe’ uttales gjerne *pašk*, *stæšk* og *hašpe*. I stedet for r uttales altså en sje-lyd som i ‘sjø’ og ‘skjell’. Dette regnes heller ikke for særlig dannet, og mange bodøbarn er her blitt korrigert av sine mødre i åras løp. Det er fort gjort å gå for langt også, slik som den mora som sa til dattera si at «Det heter ikke torsk, det heter tork!». Det samme fenomenet finner vi også i tromsødialekten. (Fiva 1990, 212)

I tillegg skriver flere at uttalen er på vei ut av bruk (Bull 1996, 177; Elstad 1982b, 78; Hatlebrekke 1996, 220).

1.2 Forskningsspørsmål

Med grunnlag i den tidligere forskningen er det tydelig at sibilantuttale av /r/ foran /k/ og /p/ er brukt i mange nordnorske dialekter, men at det ikke er klart hvor vanlig uttalen er. Det er heller ikke klart om det fins et kjerneområde (eller flere) for uttalen. Utsagnene om at uttalen er på vei ut av bruk, og stigmatiseringen av den, tyder på at bruken kan variere langs sosiale dimensjoner. Vi satte derfor opp tre forskningsspørsmål:

- 1) Forekomst: Hva er den geografiske utbredelsen av sibilantuttalen?
- 2) Frekvens: Hvor ofte er /r/ realisert som sibilant foran /k/?
- 3) Fordeling: Fins det sosiale føringer på bruken av sibilantuttale?

For å kunne gi sikre svar på disse spørsmålene burde vi ideelt sett ha hatt et stort, systematisk og geografisk og sosialt balansert korpus til disposisjon. LIA-korpuset er ingen av delene.

⁶ En av fagfellene minner oss på at når det gjelder graden av stigma, kan det være forskjell på byer som Bodø, Harstad og Tromsø på den ene siden, og mindre bygdesamfunn på den andre. Det er vi enige i.

Korpuset består av eldre, transkriberte lydopptak fra mange geografiske lokasjoner som er tatt opp på ulike tidspunkt og med varierende antall informanter i ulike aldersgrupper. Det gjør at det ikke er mulig å gjennomføre systematiske sosiolingvistiske undersøkelser av variasjon i tid og rom og etter ulike sosiale dimensjoner på landsdelsnivå. Siden ingen av opptakene er av nyere dato, er det særlig vanskelig å kunne si noe om forholdene i dag. På tross av disse forholdene mener vi at LIA-materialet kan gi en vesentlig bedre oversikt over den geografiske utbredelsen og over frekvensen av uttalen enn vi har i dag (forskningsspørsmål 1 og 2). Og på enkelte av stedene vi undersøker, er det så mange informanter og belegg på variabelen at vi kan gjennomføre en mer sosiolingvistisk vinkla gransking av om sosiale faktorer har innvirkning på bruk av sibilantuttale (forskningsspørsmål 3).

2 Metode

I tråd med avgrensingen ovenfor opererer vi med to varianter av /r/, [ɾ] og [ʁ], symbolisert i det følgende som hhv. R og S. Selve variabelen kaller vi S-variabelen. For å identifisere alle potensielt relevante belegg, brukte vi CPQ-søkestrengene gjengitt i (1).⁷

(1) word=".*rk.*"%c / word=".*rp.*"%c

Disse returnerte alle forekomster i den ortografiske transkripsjonen av hhv. <rk> og <rp> innenfor det samme ordet. Søket ble videre avgrenset til fylkene Nordland, Troms og Finnmark. Dette ga 3623 treff på <rk> og 611 på <rp>. Gitt det store området vi undersøker, er dette svært få treff når det gjelder <rp>. Derfor konsentrerer vi oss om <rk>-treffene i resten av artikkelen.

⁷ Det fins også tradisjon for sibilantuttale foran /t/ (se f.eks. Elstad 1982a). Her har imidlertid retroflektierungsregelen overtatt og endret omgivelsen slik at betingelsen for sibilantuttale ikke lenger er til stede.

Vi hørte begge gjennom samtlige treff på variabelen, og annoterte dem som enten R eller S i et regneark der vi hadde kopiert inn alle treffene. Skillet mellom R og S var det eneste skillet vi gjorde, vi skilte ikke mellom stemt og ustemt uttale av den ikke-sibilantiske varianten. For at en gitt realisasjon skal telle som belegg, må både /r/ og den påfølgende lukkelyden være uttalt som separate foner. Etter at annoteringen var fullført, ble følgelig alle treff der lukkelyden ikke ble realisert som egen fon, ekskludert. Dette gjaldt omgivelser der lukkelyden normalt ikke uttales, f.eks. i konsonantgruppene i *mørkt* og *skarpt*, der normaluttalen er ['mœt] og ['skaʔ]. Et annet, leksikalsk eksempel er *Stokmarknes*, som i opptakene fra Hadsel så å si helt konsekvent uttales ['støkma, n̥əs]. Et siste eksempel er ord der /k/ kan palataliseres, som f.eks. i b.f.sg. *marka*. Her vil uttalen ['maʃça] være prinsipielt mulig, men dette blir likevel en annen omgivelse enn /r/ foran /k/. Uansett er denne typen palatalisering svært sjelden i materialet. Ettersom vi ikke fant eksempler på sibilant i noen tilfeller der /r/ og lukkelyden var skilt av en morfemgrense, som f.eks. i *barkrakene* og *forklare*, ble disse beleggene også trukket ut. Etter dette satt vi igjen med 3013 relevante belegg.

Vi lyttet og annoterte uavhengig av hverandre. Kriteriet for å klasifisere et belegg som sibilant var om lyden vi hørte var karakterisert av den høyfrekvente aperiodiske støyen som karakteriserer sibilanter, og som i prototypiske realisasjoner vil framstå for øret som en [ʃ]. I hvert fall to mulige feilkilder kan svekke reliabiliteten i auditiv basert annotering. For det første kan den auditive terskelverdien knyttet til styrken på den aperiodiske støyen variere individuelt. Og dét problemet kan lett forsterkes når et opptak ikke er av optimal kvalitet, noe som på grunn av alderen karakteriserer en del av innspillingene som inngår i LIA.

Avvikene mellom oss var på 496 belegg, dvs. 16,5 % av alle beleggene.⁸ I tråd med vanlig praksis fikk vi en tredje person til å gå

⁸ At auditiv basert annotering av små, fonetiske forskjeller vil variere fra annotator til annotator, er et vanlig fenomen, se f.eks. Hall-Lew og Fix (2012). Om dette avviket er uventet stort, kan vanskelig vurderes i fravær av et sammenlikningsgrunnlag basert på andres annotering av det samme materialet.

gjennom de beleggene der resultatet var forskjellig. Denne gjennomgangen avgjorde annotasjonen for de beleggene der vi to ikke hadde kommet til samme resultat.

Dette reiser også et mer generelt reliabilitetsproblem knyttet til LIA-korpuset og den såkalte lyd nære transkripsjonen. Ifølge transkripsjonsveiledningen for LIA-prosjektet skal sibilantuttale av /r/ transkriberes som *sj* (Hagen et al. 2018, 22). I prinsippet ville det derfor ha vært mulig for oss å avgrense søkene formulert i (1) til de som var transkribert som *(s)sjk* og *(s)sjp* i den lyd nære transkripsjonen, ved hjelp av søkestrengen gjengitt i (2), for så å regne ut en prosent.⁹

(2) word=".*rk.*"%c & phon=".*sjk.*"

Når vi likevel valgte å annotere med utgangspunkt i egen lytting, var det ut fra det faktum at enhver transkripsjon representerer en individuell tolkning av lydsignalet som ikke nødvendigvis vil samsvare med vår egen tolkning. Dette er etter vår mening et problem med den lyd nære transkripsjonen generelt. Hvis en bruker den som primærdata, er det ikke talen en analyserer, men transkribørens tolkning av denne talen, og denne behøver ikke nødvendigvis være i samsvar med vår egen tolkning. Dette innebærer etter vår mening at kvantitativ variasjonsanalyse av fonologiske fenomener basert på den lyd nære transkripsjonen bare kan brukes eksplorerende og i en tidlig fase av et gitt prosjekt. Skal brukeren av korpuset kunne stå inne for resultatene, må hen selv annotere treffene i korpuset basert på egen lytting, og ideelt av to personer med en tredje som kontrollerer de beleggene der de to første har annotert ulikt. Vi finner klar støtte for dette i resultatene av søkene formulert i (2). Mens vi fant at 780 av de 3013 relevante beleggene ble realisert som sibilant, returnerte søket i (2) bare 326 treff. I prosent utgjør dette en forskjell mellom 10,8 og 25,9 %. I tillegg var det ikke alltid vi hadde annotert sibilantuttale der transkribøren hadde.

⁹ Transkripsjonene av sibilant i den lyd nære transkripsjonen varierte mellom *sj* og *ssj*. Det ble derfor gjort to søk, ett med «sjk» i søkestrengen og ett med «ssjk».

Men reliabilitetsproblemet er naturligvis ikke løst med dette. *Våre* resultater er også basert på en tolkning av lydsignalene, og derfor et stykke på vei utsatt for de samme svakhetene som den lyd nære transkripsjonen. Men mens transkribørene måtte forholde seg til alle aspektene ved lydsignalet, kunne vi konsentrere oss om ett. Og i vår undersøkelse er altså minst 2 av 3 enige om tolkingene. Uansett sikrer kravet om at forskeren må annotere med utgangspunkt i egen lytting, bare det grunnleggende prinsippet at en selv må kunne stå inne for og ta ansvar for resultatet.

3 Resultater

3.1 Forekomst

Av de 3013 beleggene av /r/ foran /k/ er det 780 tilfeller, det vil si 25,9 %, som har sibilant. Tabell 2 viser frekvensen av sibilantuttale og totalt antall tilfeller av /r/ foran /k/ fordelt på de gamle fylkene Finnmark, Troms og Nordland, samt sammenlagt for hele landsdelen. Oversikten viser at sibilantuttalen er noenlunde like frekvent i de tre fylkene. Figur 1 og tabell 3 (s. 50) viser den geografiske fordelingen. I figur 1, som er generert ved hjelp av kartfunksjonen i LIA, er alle stedene i tabell 3 plottet inn på kartet. Sirklene representerer steder der vi har belegg på variabelen, men ingen S-varianter, og de mindre, røde prikkene representerer steder der vi har funnet belegg på S-varianten.

Et hovedfunn som framgår av tabellen, er at det er store forskjeller i frekvensen av sibilantuttale fra kommune til kommune. Det ser heller ikke ut til å være noen geografisk systematikk i hvor sibilantuttalen brukes mye eller lite. For eksempel ser nabokommunene Bardu og Målselv ut til å være forskjellige, og det samme gjelder nærliggende Hadsel og Andøy i Nordland samt Hasvik og Alta i Finnmark.

Finnmark	28,9 % (n=1176)
Troms	24,2 % (n=1348)
Nordland	23,3 % (n=489)
Hele landsdelen	25,9 % (N=3013)

Tabell 2: Frekvens av sibilantuttale av /r/ foran /k/



Figur 1: Geografisk fordeling av sibilantuttale foran /k/

Men på grunn av at det er så ulikt antall informanter fra hvert sted, og at opptakene er av så ulik lengde, er de rene frekvensverdiene i denne generelle oversikten potensielt misvisende. Det er en viktig forskjell på informanter med få belegg og ingen sibilantvarianter og dem med få belegg og likevel minst ett tilfelle av sibilantuttale.

Når det er tale om få belegg, kan vi ikke slutte at talerne i den første gruppa mangler sibilantuttale. Kartet viser at kommunene uten belegg med ett unntak befinner seg i Nordland. Dette gjør det fristende å slutte at fenomenet står svakt der. Dette er det motsatte av hva resultatene fra synopsisen skulle tyde på. Men tallene fra disse kommunene uten sibilantbelegg i Nordland er basert på svært få informanter (én i Leirfjord, Bodø og Sørreisa, to i Bindal og tre i Narvik). I Narvik og Leirfjord er det i tillegg svært få belegg. Datagrunnlaget er med andre ord altfor spinkelt til at vi kan konkludere med at sibilantuttale ikke fins i disse kommunene.

Når det gjelder den andre gruppa, de med få belegg men likevel minst én sibilantvariant, kan vi imidlertid være sikre på at S-varianten er i bruk. Her spiller det lave antallet belegg ingen rolle. Vi kan imidlertid ikke si noe om hvor sterkt varianten står i talen til disse infor-

	<i>Inf. totalt</i>	<i>Inf. med S</i>	<i>Belegg</i>	<i>% S</i>
<i>Finnmark</i>				
Alta	20	7	245	4,1 %
Båtsfjord	4	3	44	59,1 %
Berlevåg	5	4	24	45,8 %
Gamvik	6	4	51	29,4 %
Hammerfest	12	4	138	11,6 %
Hasvik	18	18	136	71,3 %
Kvalsund	2	1	15	40,0 %
Lebesby	3	1	25	8,0 %
Loppa	7	6	98	24,5 %
Måsøy	1	1	22	90,9 %
Vadsø	36	19	329	30,1 %
Vardø	8	4	49	28,6 %
<i>Troms</i>				
Bardu	8	5	90	38,9 %
Berg	8	5	74	16,2 %
Hillesøy	14	7	181	29,3 %
Kvæfjord	1	1	12	16,7 %
Kvænangen	3	2	45	17,8 %
Lavangen	24	14	265	23,8 %
Lenvik	2	2	24	45,8 %
Lyngen	13	7	134	35,1 %
Målselv	19	7	171	7,6 %
Storfjord	7	6	141	17,7 %
Skjervøy	2	1	29	62,1 %
Sørreisa	1	0	16	0,0 %
Torsken	4	3	37	32,4 %
Tranøy	8	5	79	15,2 %
Tromsøysund	9	3	50	30,0 %
<i>Nordland</i>				
Andøya	7	1	39	2,6 %
Bindal	2	0	17	0,0 %
Bodø	1	0	18	0,0 %
Flakstad	8	5	72	11,1 %
Gildeskål	3	1	56	1,8 %
Hadsel	16	13	232	35,8 %
Hemnes	4	3	23	43,5 %
Narvik	3	0	8	0,0 %
Leirfjord	1	0	4	0,0 %
Tysfjord	3	3	16	43,8 %
Vega	1	1	4	75,0 %

Tabell 3: Frekvens av sibilantuttale i /rk/-sekvenser fordelt på kommuner og fylker

mantene. Til det ville vi trenge flere belegg. Det kommer vi tilbake til i neste avsnitt.

Konklusjonen blir uansett at sibilantuttale er svært utbredt, slik figur 1 viser. Den fins i hele landsdelen. Men oversikten i tabell 3 tyder på at den er ulikt geografisk fordelt. På den ene siden har vi en kommune som Hasvik, der samtlige syv informanter bruker varianten, på den andre kommuner som Andøya, Målselv og Alta, der det ser ut til å være relativt langt mellom dem som bruker den.

3.2 Frekvens

Hvor frekvent er sibilantuttale hos dem som har den i sitt fonologiske repertoar? Dette kan ikke oversikten i tabell 3 fortelle oss noe om. At en gitt informant har 100 % eller 0 % basert på ett /rk/-belegg, kan ikke si oss noe om dette, og det kan heller ikke generaliseres basert på to, tre eller fire belegg. For å kunne si noe om dette trenger vi med andre ord data fra informanter som har et visst minimum av belegg.

Hvor stort dette minimumet bør være, fins det ikke noe klart svar på, ut over at jo flere belegg, jo sikrere blir resultatet. I vårt tilfelle må vi likevel ta utgangspunkt i materialet vi har til rådighet. Setter vi minimumet for høyt, blir resultatet at vi sitter igjen med svært få informanter, og resultatene blir tilsvarende lite interessante. Vår vurdering har blitt at et minimum på 7 belegg bør gi en rimelig balanse mellom ønsket om et bredest mulig informantgrunnlag og flest mulig belegg per informant. Det vil si at når vi skal forsøke å si noe om hvor frekvent S-varianten er, ekskluderer vi alle informanter med færre enn syv belegg fra analysen.

<i>Fylke</i>	<i>Inf. totalt</i>	<i>Med S</i>	<i>%</i>	<i>Min.</i>	<i>Maks.</i>	<i>Median</i>	<i>Gj.snitt</i>
Finnmark	69	43	62,3 %	3,8 %	100,0 %	44,2 %	46,8 %
Troms	75	53	70,7 %	2,1 %	100,0 %	27,3 %	37,1 %
Nordland	26	18	69,2 %	6,7 %	93,3 %	24,4 %	36,9 %
Totalt	170	114	67,1 %	2,1 %	100,0 %	30,0 %	41,0 %

Tabell 4: Frekvens av S-varianten blant informanter med minst 7 belegg

Tabell 4 viser hvor mange informanter som totalt har syv belegg eller flere, og hvor mange av disse som har minst ett S-belegg. Vi ser at

det for alle tre fylkene dreier seg om ca. to tredeler av informantene. Gjennomsnittlig S-prosent for informantene med sibilantbelegg framgår av kolonnen helt til høyre, «Gj.snitt». Det som imidlertid er sentralt her, er spennet mellom informanten med færrest S-belegg og den med flest. I alle tre fylkene finner vi det samme mønsteret, et spenn fra godt under 10 % til 100 % i Troms og Finnmark og godt over 90 % i Nordland. Gjennomsnittsprosentene både i tabell 3 og tabell 4 skjuler derfor en svært høy grad av variasjon. Det synes trygt å konkludere med at noen språkbrukere har S-varianten i sitt repertoar, men bruker den sjelden, mens andre bruker den helt eller nesten helt gjennomført. De to siste kolonnene sier litt mer om hvordan fordelingen er mellom den høyeste og den laveste verdien. Medianen er det aritmetiske midtpunktet i settet av individuelle frekvenser, mens «Gj.snitt» er gjennomsnittet av de individuelle frekvensene. Når verdiene er tilnærmet like, vil det si at de individuelle verdiene er noenlunde jevnt spredd over spennet fra laveste til høyeste frekvens. Når medianen for Troms og Nordland ligger godt under gjennomsnittet, viser det at mange lave verdier balanseres mot noen få svært høye i gjennomsnittet. I Finnmark er skårene jevnere fordelt, siden median og gjennomsnitt er omtrent like.

Som vi alt har sett, er informant- og beleggtallet for lite i de fleste kommunene for en tilsvarende analyse på kommunenivå. Men for noen er det mulig. Tabell 5 viser kommunene der 7 eller flere informanter har 7 eller flere belegg hver av /rk/-variabelen. Kolonnen «Inf. med $N \geq 7$ » viser hvor mange informanter som har flere enn 6 belegg på variabelen, og «Inf. med S-belegg» viser hvor mange av disse som

Kommune	Fylke	Inf. med $N \geq 7$	Inf. med S-belegg	Min.	Maks.	Median	Gj.snitt
Alta	F	9	3	4,5 %	11,1 %	8,3 %	8,0 %
Hasvik	F	7	7	30,0 %	100,0 %	79,8 %	69,4 %
Vadsø	F	20	12	3,8 %	84,2 %	35,2 %	40,0 %
Hillesøy	T	8	5	2,1 %	87,9 %	55,6 %	52,4 %
Lavangen	T	16	13	7,1 %	100,0 %	28,6 %	39,5 %
Lyngen	T	8	6	5,3 %	75,0 %	45,0 %	42,7 %
Målselv	T	11	5	6,5 %	20,0 %	18,2 %	14,7 %
Hadsel	N	14	13	7,1 %	93,3 %	43,5 %	45,5 %

Tabell 5: Spredning av individuelle frekvenser i kommuner med minst 7 informanter med minst 7 belegg

har belegg på S-varianten. Tabellen viser også variasjonsbredden i frekvenser mellom informantene med belegg på S-varianten, laveste frekvens («Min.»), høyeste («Maks.»), medianen og gjennomsnittet.

Tabellen forteller oss for det første hvor utbredt sibilantuttale er i de enkelte kommunene. I Hasvik har 7 av 7 sibilantuttale, og vi kan derfor anta at fenomenet er svært utbredt der. Dette står i motsetning til Alta og Målselv, der under halvparten av informantene har sibilantuttale. Forekomsten varierer med andre ord i høy grad.

Frekvensmålene tyder på at spredningen er liten i Alta og Målselv. Her kan det se ut som om det er mange som mangler sibilantuttale, og de som har, bruker den relativt sjelden. I de andre kommunene er spredningen mye større, noe som tyder på at sibilantuttale er ujevnt fordelt også i befolkningen generelt.

Konklusjonen på dette avsnittet blir at individuelle frekvenser varierer svært mye når vi baserer analysen på informanter med syv belegg eller mer. En del av disse informantene bruker ikke S-varianten i opptakene, jf. den fjerde kolonnen i tabell 5. Av dem som bruker den, synes frekvensen å variere fra svært sjelden til gjennomført. Denne spredningen finner vi igjen på kommunenivå. Tabell 5 tyder på at det fins kommuner, som Alta og Målselv, der sibilantuttale er lite frekvent både på individ og gruppenivå, mens i andre, særlig i Hasvik i vårt materiale, er den svært utbredt og brukes av de fleste av innbyggerne.

4 Sosiale føringer

I innledningen så vi at bruk av sibilantuttale i dialektologiske skildringer av nordnorsk ofte blir framstilt som stigmatisert og/eller på vei ut av bruk. Dette tyder på at det kan være sosiale føringer eller sosiale faktorer som påvirker bruken av sibilantuttale. I denne delen av artikkelen vil vi utforske i hvilken grad det er mulig å identifisere slike faktorer. Vi har valgt å se nærmere på materialet fra kommunene Vadsø og Lavangen fordi det er fra disse kommunene vi har mest data om sibilantuttalen.

4.1 Vadsø

Fra Vadsø kommune i Finnmark har vi belegg fra totalt 36 informanter. Gjennomsnittsbruken av sibilantuttale er 30,1 % (jf. tabell 3), og dette ligger nært opptil gjennomsnittet i fylket (28,9 %, jf. tabell 2). Blant informantene med minst 7 belegg på variabelen og minst ett belegg med S er imidlertid den gjennomsnittlige frekvensen av sibilantuttale noe høyere (40,0 %, jf. tabell 5). Dette er til tross for at 8 av de 20 med minst 7 belegg på variabelen ikke bruker sibilantuttalen i opptakene (tabell 5).

Informantene fra Vadsø er 19 kvinner og 17 menn, og de er født mellom 1895 og 1959 (for fire informanter er fødselsår ikke oppgitt i metadataene). Samtlige opptak er samtalebaserte intervju som ble gjennomført på 1970-tallet av Hildur Hatlebrekke. I tillegg til alder og kjønn har Hatlebrekke klassifisert informanter på bakgrunn av hvilken bygd i Vadsø kommune de kom fra. Hun satte også som krav til informantene at de skulle ha «norsk som morsmål» (Hatlebrekke 1976, 2). Dette er fordi mange i Vadsø hadde vokst opp med kvensk morsmål (se nedenfor).

Tabell 6 viser informantene med minst 7 belegg på variabelen, hvilken del av kommunen de kommer fra, kjønn, fødselsår og yrke, samt frekvensen av sibilantuttale. Det er vanskelig å se noen klare mønstre i tabellen. Vi finner både kvinner og menn i gruppen som bruker mye sibilantuttale, så vel som blant dem med lave frekvenser. Blant dem som bruker mest sibilantuttale, finner vi en kjøpmann, et par fiskere/småbrukere og husmødre, men vi finner også fiskere, småbrukere og husmødre med svært lave frekvenser. Selv om det kan se ut til å være noe aldersforskjell i bruken av sibilantuttale, der de eldste (født rett før/etter år 1900) bruker mer sibilantuttale enn de andre informantene, finner vi også informanter født i 1900 og 1904/05 som ikke bruker sibilantuttale.

Det vi oppfatter som det mest interessante mønsteret i materialet, er geografisk. Deler vi inn informantene etter de fem oppgitte delene av kommunen, finner vi store geografiske forskjeller: Mens de fleste informanter fra de østlige delene av kommunen, Ekkerøy, Kiby og Krampen, bruker sibilantuttale svært ofte, brukes sibilantuttale sjelden i Vadsø by og Vestre Jakobselv. Blant informantene med 7 eller

<i>Informant</i>	<i>Bygd</i>	<i>Kjønn</i>	<i>F. år</i>	<i>Yrke</i>	<i>N</i>	<i>% S</i>
uit_0501	Kiby	M	1907	Fisker, småbruker, snekker	19	84,2 %
uit_1001	Kiby	F	1897	Husmor	17	82,4 %
uit_1401	Ekkerøy	F	1904	Husmor	20	80,0 %
uit_0802+0804	Ekkerøy	M	1908	Fisker, småbruker	16	62,5 %
uio_0501+601+1201	Kiby	M	1903	Kjøpmann	21	57,1 %
uit_0701	Vadsø	F	-		11	45,5 %
uio_0102	Vadsø	F	1958		12	25,0 %
uit_1101	Kiby	M	1942	Bygnings snekker	7	14,3 %
uit_0301	Ekkerøy	M	1912	Småbruker	10	10,0 %
uio_0901	Vadsø	F	-	Offentlig ansatt	12	8,3 %
uio_0701	Vadsø	F	1923	Husmor og kontorist	14	7,1 %
uit_1602	Vestre	M	1922	Pensjonert fisker	26	3,8 %
	Jakobselv					
uio_0101	Vadsø	F	1958		11	0,0 %
uio_0601	Vadsø	M	1900	Havnearbeider	13	0,0 %
uio_0802	Vadsø	F	1935	Husmor	7	0,0 %
uit_0201	Vadsø	M	-		12	0,0 %
uit_1204	-	M	-		19	0,0 %
uit_1302	Vadsø	M	1904	Sjømann, fisker, småbruker	10	0,0 %
uit_1303	Vadsø	M	1933		14	0,0 %
uit_1603	Vestre	F	1918	Husmor	9	0,0 %
	Jakobselv					

Tabell 6: Oversikt over informantene i Vadsø med minst 7 belegg på variabelen

flere belegg på variabelen (tabell 6), er det bare 4 av 10 fra Vadsø sentrum som har sibilantuttale, mens 7 av 8 fra Kiby og Ekkerøy bruker den. Gjennomsnittstallene er 8,6 % i Vadsø by og hele 54,2 % i Kiby og Ekkerøy.

Årsakene til disse forskjellene kan selvsagt være mange, men Hatlebrekke (1981) peker selv på en etnisk forskjell mellom Vadsø sentrum og Kiby og Ekkerøy. Vadsø kalles ofte for «kvenhovedstaden» fordi så mange kvener bosatte seg der. I en periode (1865–1885) var det flere kvener enn nordmenn som bodde i byen. Ifølge Hatlebrekke har dette ført til at Vadsø by skiller seg klart fra bygdene omkring (særlig Kiby og Ekkerøy) med å ha et talemål med flere «elementer fra bokspråket», mens bygdene omkring representerer den tradisjonelle dialekten i området (Hatlebrekke 1976, 14). Ut fra vår undersøkelse og tidligere forskning om sibilantuttalen er det ikke så lett å peke på hva som er den tradisjonelle varianten i nordnorsk. I tillegg

kommer det momentet at selve språkkontaktsituasjonen og språkbruken som kommer som følge av denne, også må regnes som tradisjonell i Nord-Norge (jf. Bull 1991; 1995). Hvis vi nå likevel tolker sibilantuttale som et nordnorsk dialekttrekk, ser vi at vår kartlegging av sibilantuttale i Vadsø samsvarer med Hatlebrekke sine funn av at talemålet i sentrum er mer normalisert, og bygdene omkring bruker flere dialekttrekk. Men dette lokalt forankra sosiale mønsteret vil vanskelig la seg generalisere til andre deler av landsdelen, og kan slik sett ikke forklare distribusjonen av sibilantuttale vi finner på landsdelsnivå i undersøkelsen vår.

4.2 Lavangen

Fra Lavangen kommune i Troms fylke har vi totalt 24 informanter med belegg på /rk/-variabelen. Gjennomsnittsbruken i kommunen er 23,8 % (tabell 3), og dette ligger nært opptil gjennomsnittet på fylkesnivå (24,2 %, tabell 2). 16 av informantene har 7 belegg på variabelen eller mer, og blant disse er det 13 med belegg på S-varianten (jf. tabell 5).

Opptakene fra Lavangen er samlet inn i forbindelse med forskningsprosjektet *Språkforhold blant samer i Troms*, som ble gjennomført på begynnelsen av 1980-tallet ved Universitetet i Tromsø (Hoel 1984). Formålet var å undersøke den norske og den samiske dialekten til innbyggerne i Spansdalen, som ligger ovenfor og øst for Tennevoll, sentrum i Lavangen. Ifølge Hoel (1984, 2) hadde Spansdalen på denne tida så å si bare innbyggere med samiske røtter, og bygda hadde gjennomgått språkskifte fra samisk til norsk i løpet av de siste par generasjonene. I tillegg til opptak med 20 informanter fra Spansdalen ble det gjort intervju med 37 informanter fra andre deler av Lavangen (Tennevoll og omegn) for å ha et sammenlikningsgrunnlag for den norske dialekten. Dessverre er ikke alle intervjuene fra Lavangen inkludert i LIA-materialet, og bare 2 personer fra Spansdalen har kommet med i korpuset.

Tabell 7 viser informantene med 7 eller flere belegg på variabelen, hvilken bygd/del av kommunen de kommer fra, kjønn, fødselsår og yrke, samt frekvensen av sibilantuttale.

<i>Informant</i>	<i>Bygd</i>	<i>Kjønn</i>	<i>F. år</i>	<i>Yrke</i>	<i>N</i>	<i>% S</i>
uit_0902	Tennevoll	F	1955	Husmor	7	100 %
uit_1301	Tennevoll	F	1943	Husmor	9	100 %
uit_1001	Tennevoll	M	1915	Maler	13	84,6 %
uit_1401	Tennevoll	F	1947	Legesekretær	17	47,1 %
uit_0901	Tennevoll	M	1910	Lærer, klokker	15	46,7 %
uit_0101	Tennevoll	F	1961	-	10	30,0 %
uit_0102	Tennevoll	M	1950	-	14	28,6 %
uit_1303	Tennevoll	M	1932	Bussjåfør	24	20,8 %
uit_0502	Spansdalen	F	1941	-	11	18,2 %
uit_1103	Hesjevika	M	1931	Lærer	21	14,3 %
uit_0302	Tennevoll	F	1933	Husmor	9	11,1 %
uit_0501	Spansdalen	M	1968	-	14	7,1 %
uit_1201	Lotternes	M	1910	-	19	5,3 %
uit_0903	Tennevoll	M	1959	Lærer	14	0,0 %
uit_1003	Røkenes	M	1904	Småbruker, fisker	20	0,0 %
uit_1501	Lotternes	F	1897	Husmor	21	0,0 %

Tabell 7: Oversikt over informantene i Lavangen med minst 7 belegg

Heller ikke i dette delmateriale fra Lavangen finner vi noen klare kjønnsforskjeller, tydelig aldersfordeling, eller yrkeskategorier som kjennetegnes av at de bruker mye/lite sibilantuttale. Derimot finner vi, i likhet med i Vadsø, forholdsvis klare lokalgeografiske forskjeller. Mens gjennomsnittstallet for bruk av sibilant i Tennevoll (sentrum av Lavangen) er 41,7 % for informantene med 7 eller flere belegg, er sibilanten bare brukt i 4,9 % lenger ute i fjorden (Røkenes, Hesjevika, Lotternes) og 12 % i Spansdalen. Vi finner altså en klar geografisk dimensjon i den språklige variasjonen også i Lavangen, men denne sentrum–periferi-dimensjonen følger det motsatte mønsteret av Vadsø. Dette tolker vi som et tydelig tegn på at det ikke er sentrum–periferi-dimensjonen i seg selv, men befolkningsmønstrene og språkkontaktsituasjonene som er utslagsgivende. Spansdalen er som nevnt et område som nylig har gjennomgått et språkskifte fra samisk til norsk. I tillegg var deler av bosettinga langs fjorden utenfor Tennevoll sjøsamisk eller nordmenn som kunne samisk (jf. Friis 1861, se også Hansen 2003, 337–339), og det kan bety at også de andre småstedene langs fjorden har gjennomgått et språkskifte for noen generasjoner siden.

4.3 Oppsummering og drøfting av sosiale faktorer

Sammenlikningen av dem som bruker mye/lite sibilantuttale på de to stedene, viser ingen andre sosiale fellestrekk enn geografi: Hvor informantene bor i kommunen, ser altså ut til å være mer utslagsgivende for bruken av sibilant enn alder, kjønn og yrke. Begge kommunene har områder der dialekten er påvirket av språkkontakt, og områder med en mer enhetlig norsk dialektbakgrunn. Sibilantuttale ser ut til å være langt mer brukt i de sistnevnte områdene. At språkkontakten mellom samisk, norsk og kvensk har ført til mange språklige endringer opp igjennom språkhistorien, er det ingen tvil om (Bull et al. 2018, 429–457). Språklige forskjeller mellom de «nye» nordnorske dialektene (eller etnolektene) som snakkes i språkkontaktområder, og nordnorsken som snakkes i mer enspråklige områder, er også godt dokumentert tidligere, for eksempel gjennom Tove Bulls undersøkelser av talemålet på Furufleten i Nord-Troms (se f.eks. Bull 1991; 1992a; 1992b; 1995). Men lavfrekvent sibilantuttale i /rk/-sekvenser er etter det vi vet, ikke trukket fram i tidligere forskning som et etnolektisk trekk.

Faktorene som har ført til denne uttalen med /r/ foran /k/, er etter vår mening både lingvistiske og sosiale. Verken i samisk eller kvensk kan /r/ uttales [ʂ] foran /k/, og [ʂ] brukes heller ikke i kvensk ellers (bare i innlånte stedsnavn) (Nickel og Sammallahti 2011; Söderholm 2017, 39). Denne typen interferens i språkskiftesituasjoner kan overføres til senere generasjoner og slik bli del av en etnolekt (jf. Bull 1991; 1995; 2005, 36; Sankoff 2013; Sollid 2009).

I tillegg er det sosiale faktorer som har fremmet /rk/-uttalen foran sibilantuttalen. Språkskiftesituasjonen i Nord-Norge var kjennetegnet av at samene og kvenene først og fremst ble fornorsket gjennom skoleverket og internatskolene (Bull et al. 2018, 441), med lærebøker på riksmål/bokmål og lærere med et skriftmålsnært talemål (Bull 1992a). Dette medførte at deres måte å snakke norsk på har ligget nærmere bokmål enn mange andre nordnorske dialekter og bymål (Martinussen 1996; Bull 1992a). I innledningen så vi at tidligere forskning karakteriserer sibilantuttale som stigmatisert, og da er det

naturlig å tro at lærerne unngikk den i undervisningssituasjonen, og at de muligens også instruerte elevene til å unngå den.¹⁰

Tove Bull (2015) beskriver hvordan språktrekk som i utgangspunktet kan se ut til å være bymålsnære eller bokmålsnære, ofte oppfattes som typiske for talere med samisk eller kvensk førstespråk i det nordlige Nord-Norge. Det er fornorskingsprosessene fra midten av 1800-tallet som kan forklare at bymålsnære og bokmålsnære språktrekk har fått en slik lokal betydning (Bull 1992a; 2005, 35). Ut fra våre resultater kan det se ut til at sibilantuttale av /rk/-sekvensen føyer seg inn i et slikt mønster der lavfrekvent bruk av sibilant ikke nødvendigvis bare signaliserer bymål eller bokmålsnær tale, men også kan signalisere samisk/kvensk substrat. Siden en stor del av informantene i Vadsø sentrum/vest og i periferien i Lavangen har gjennomgått et språkskifte for ikke mange generasjoner siden, er det derfor ikke urimelig å tolke frekvent bruk av /r/ i *rk*-lydsekvenser her som et etnolektisk substrattrekk som har etablert seg som del av det lokale talemålet. I dette tilfellet trekker de lingvistiske forutsetningene og de sosiale faktorene i språkskiftesituasjonen i samme retning, og fremmer bruk av /r/ og ikke [ʂ] foran /k/.

Det ville ha vært interessant å undersøke nærmere om informantene med lite sibilantuttale også har andre kjente etnolektiske trekk i talemålet sitt, for eksempel lite retroflektering, førsteleddstrykk i lånord eller redusert genusmarkering (Bull 1992a; 1992b), men det har vi dessverre ikke rom for i denne artikkelen. LIA-korpuset er heller ikke rikt nok til at vi kan gå i dybden på variasjonen på steder i Nord-Norge som er mindre prega av språkkontakt. Hvorvidt variasjonsmønstrene som fins i f.eks. Bodø, henger sammen med hvorvidt ulike alders-, kjønns- og yrkesgrupper normaliserer talemålet sitt, eller om det er andre faktorer som styrer variasjonen på disse stedene, forblir derfor et åpent spørsmål.

¹⁰ Bull (1992b) antyder en liknende forklaring når det gjelder manglende postalveolar uttale av /rn/, /rd/, /rt/ og /rl/.

5 Konklusjon

Vi innledet artikkelen med å stille tre forskningsspørsmål om sibilantuttale av /rk/-sekvenser som vi ville bruke den nordnorske delen av LIA-korpuset til å undersøke:

- Forekomst: Hva er den geografiske utbredelsen?
- Frekvens: Hvor ofte er /r/ realisert som sibilant foran /k/?
- Fordeling: Fins det sosiale føringer på bruken av sibilantuttale?

Tabell 2 og figur 1 viser for det første at /r/ kan bli realisert som sibilant foran /k/ i hele landsdelen. For det andre viser undersøkelsen at frekvensen av sibilantuttale er svært varierende – vi finner store forskjeller i frekvenser mellom undersøkelsesstedene og høy grad av interindividuell variasjon. For mange av stedene er frekvensen basert på data fra få informanter og/eller få belegg, men også stedene med forholdsvis mange informanter og mange belegg på variabelen viser mye interindividuell variasjon. For det tredje viser undersøkelsen vår fra Vadsø og Lavangen ingen spesielle sosiale kjennetegn ved informantene som bruker mye/lite sibilantuttale, utenom at det er geografiske skillelinjer innad i kommunene. Her ser det ut til at sibilantuttale brukes mindre i områder der talemålet kan være preget av et tidligere språkskifte fra samisk eller kvensk til norsk.

Gjert Kristoffersen 1949–2021

Gjert døde brått 29. mai 2021. Da var denne artikkelen ferdig skrevet og formatert. Vi samarbeidet om alt fra valg av tema til dataanalyse og skrivning. Tapet er stort, men jeg tar med meg videre minnet om en svært hyggelig kollega og dyktig fagperson og om lærerike faglige samtaler.

Referanser

- Brekke, Olga. 2000. *Saltendialekten. En grammatikk*. Fauske: Salten og Skjerstad bygdeboknemnd.
- Bull, Tove. 1991. Språklig identitet i ei nordnorsk fjordsamebygd. *Danske folkemål* 33, 23–35.
- Bull, Tove 1992a. Dialect and standard in a language contact area in northern Norway. I *Dialect and Standard Language in the English, Dutch, German and Norwegian Language Areas*, redigert av J. A. Leuvensteijn og J. B. Berns, 365–378. Amsterdam: Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences.
- Bull, Tove 1992b. A contact feature in the phonology of a northern Norwegian dialect. I *Language Contact. Theoretical and Empirical Studies*, redigert av Ernst Håkon Jahr, 17–36. Berlin og New York: Mouton de Gruyter.
- Bull, Tove. 1995. Language maintenance and loss in an originally trilingual area in North Norway. *International Journal of the Sociology of Language* 115, 125–134.
- Bull, Tove. 1996. Tromsø bymål. I *Nordnorske dialektar*, redigert av Ernst Håkon Jahr og Olav Skare, 175–179. Oslo: Novus.
- Bull, Tove. 2005. The concept of ethnolect: Ethnolectification and de-ethnolectification of varieties of Norwegian vernaculars in language contact areas. I *Från översättning till etik. En festskrift till Irma Sorvali på hennes 60-årsdag den 15 oktober 2005*, redigert av Paula Rossi, 33–40. Oulu: University of Oulu.
- Bull, Tove. 2015. Nordnorsk i 200 år. I *Talemål etter 1800*, redigert av Helge Sandøy, 243–266. Oslo: Novus.
- Bull, Tove, Espen Karlsen, Eli Raanes og Rolf Theil. 2018. Andre språk i Noreg. I *Norsk språkhistorie II: Praksis*, redigert av Brit Mæhlum, 418–532. Oslo: Novus.
- Christiansen, Hallfrid. 1933. *Gimsøy-målet*. Skrifter utgitt av Det norske videnskaps-akademi i Oslo. II Historisk-filosofisk klasse 1932. Oslo: Jacob Dybwad.
- Elstad, Kåre. 1979. Målet i Troms. I *Troms. Bygd og by i Norge*, redigert av Ivan Kristoffersen, 297–316. Oslo: Gyldendal norsk forlag.

- Elstad, Kåre. 1982a. *Borgfjerdingsmål* 1–2. Oslo: Novus.
- Elstad, Kåre. 1982b. Nordnorske dialektar. I *Nordnorsk: språkav og språkforhold i Nord-Noreg*, redigert av Tove Bull og Kjellaug Jetne, 9–100. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Endresen, Rolf Theil. 1988. *Fonetikk. Ei elementær innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fiva, Toril. 1990. Bodødialekten. I *Den store dialektboka*, redigert av Ernst Håkon Jahr, 211–214. Oslo: Novus.
- Fiva, Toril. 1996. Bodødialekten. I *Nordnorske dialektar*, redigert av Ernst Håkon Jahr og Olav Skare, 134–137. Oslo: Novus.
- Friis, Jens Andreas. 1861. *Ethnografisk Kart over Finmarken* 1–5. 10 Bl. Tilgjengelig fra: <https://www.dokpro.uio.no/friiskartene/1861/1861oversikt.html>, sist besøkt 11.3.2021.
- Foldvik, Arne Kjell. 1977. Realisasjon av r i norsk. *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 100, 110–118.
- Hall-Lew, Lauren og Sonya Fix. 2012. Perceptual coding reliability of (L)-vocalization in casual speech data. *Lingua* 122, 794–809.
- Hagen, Kristin, Live Håberg, Eirik Olsen og Åshild Søfteland. 2018. *Transkripsjonsrettleiing for LIA*. Tilgjengelig fra: http://tekstlab.uio.no/LIA/pdf/transkripsjonsrettleiing_lia.pdf, sist besøkt 7.5.2020.
- Hansen, Lars Ivar. 2003. *Astafjord bygdebok. Historie 2*. Lavangen: Lavangen kommune.
- Hatlebrekke, Hildur. 1976. *Språkforhold i Vadsø by: med særlig vekt på sterke verb*. Hovedoppgave, Universitetet i Trondheim.
- Hatlebrekke, Hildur. 1981. *Vadsø-dialekten, med glimt fra dialektene i Kiby og Ekkerøy*. Vadsø: Varanger mållag.
- Hatlebrekke, Hildur. 1996. Snakker finnmarkingene bokmål? I *Nordnorske dialektar*, redigert av Ernst Håkon Jahr og Olav Skare, 218–222. Oslo: Novus.
- Hoel, Thomas. 1984. *Orientering om prosjektet «Språkforhold blant samer i Troms»*. Upublisert rapport. Tromsø: Nordnorsk talemålsarkiv, Universitetet i Tromsø.
- Iversen, Ragnvald. 1913. *Senjen-maalet. Lydverket i hoveddrag*. Skrifter Historisk-Filosofisk klasse. Kristiania: Videnskabs-Selskabet i Christiania.

- Martinussen, Bente. 1996. Mot én dialekt i Finnmark? I *Nordnorske dialektar*, redigert av Ernst Håkon Jahr og Olav Skare, 238–248. Oslo: Novus.
- Måføresynopsisen*. Språksamlingene, Universitetet i Bergen. Tilgjengelig fra: <http://inger.uib.no/perl/search/search.cgi?appid=145&tabid=2165>, sist besøkt 11.3.2021.
- Nickel, Klaus Peter og Pekka Sammallahti. 2011. *Nordsamisk grammatikk*. 2. hápmi/utgave. Karasjok: Davvi girji.
- Olsen, Olaf. 1958. *Brønnøymålet. Lydverket*. Skrifter frå Norsk mål-føreakiv, Vol. XIII. Oslo: A/S Bokcentralen.
- Sankoff, Gillian. 2013. Linguistic outcomes of bilingualism. I *The Handbook of Language Variation and Change*, redigert av J. K. Chambers og Natalie Schilling. Chichester: Wiley.
- Skånland, Einar B. 1933. *Saltamålet. Kort oversikt over lydverket*. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Sollid, Hilde. 2009. Utforsking av nordnorske etnolekter i et faghistorisk lys. *Maal og Minne* 2009 (2), 147–169.
- Söderholm, Eira. 2017. *Kvensk grammatikk*. Oslo: Cappelens Damm Akademisk.

English summary

This article analyzes the use of [ʂ] as an allophone of /r/ before /k/ in Northern Norway by means of the LIA-corpus. We look at the geographical distribution of the variant, both in the region as a whole and in the local communities covered by LIA. Our survey shows that the variant is in use all over the region. But frequency of use is subject to considerable variation, also among those where we have found a reasonable number of relevant tokens. No correlations between background variables such as gender, social background or age seem to be present, but the LIA metadata are unfortunately too sparse for any reliable conclusions to be made. On the other hand, we have discovered evidence pointing towards the variant being less frequently used in two local communities which have fairly recently undergone shift from Fenno-Ugric Kven and Sámi into Norwegian.

Randi Neteland
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier
Universitetet i Bergen
randi.neteland@uib.no